

Kütekint a napkeletre. Ott látott egy aranyos házat: kívül aranyos, belül irgalmas, abba jártam térgyig vérbe, könyékig könybe. (Aki eszt az imáccságot este-röggé émongya: hét halálos büntü mögmenekszik).

Imáccság.

En főkelök én ágyambú, mind Úr Jézus koporsóbú, mellém töszöm két karomat, két misemondó gyértyámat. A kakasok mökszóllaltak, Máriját kiátanak: kéjj fő szép Szüz Márija, mökfokták Szent Fijadat, körösfára feszítötték. Kécs csöpp vére écsöppent, az angyalok főszötték, cintányérokba tötték, kehöbe öntötték, paradicsomba vitték. (Aki eszt az imáccságot émongya: része lögyön a paradicsomba).

Szeged Alsóváros, 1928—1929-ben lejegyezte:

Bálint Sándor.

A csantavéri nyelvjárás.

(Második közlemény.)

Magánhangzók zártabbaválása.

16. A XVI. sz. előtti é hangból egy fokkal zártabb *i* lett: ágyík, árnyík, bámíszkodik, bugyburíkul, csípöl, csírín, dícsír, edín, egíssz, emísz, emlík, fehér, fík, fősvín, gím, gyíkín, ígír, itík, izík, kík, kemín, kíń (= kén), kínyémes, kíntelen, kíszü, kísz, kíve, kímil, kísert, kökín, körösztín, kukuríkul, lík (~ lék), mellín, náz (~ néz), nyöstín, paesít, pícéz, píz, remáll, rikít, seregín, sirín, sikít, sitít, tányír, típ, termíszet, tessík, törtíník, törvín, vilemín, vófín, szekrín, avítt (< avélt). A *-ség*, *-vény*, *-mény* képzők kivétel nélkül zárt magánhangzóval fordulnak elő, az *-ék* azonban mindkét alakban használatos (takaréék ~ takaríék, törmelék ~ törmelíék, kaparéék ~ kaparíék, stb.). Ezek analógiás hatására a *nehézség* és *nehéz* szavak is előfordulnak *nehíssíg* és *nehíz* alakban.

E zártabbá vált alakok *i*-je utóbb több esetben megrövidült. (V. ö. 8. §.)

17. A köznyelvi *ó > ú* és *ő > ü* változás itt is végbement, még pedig nagyobb arányban. A *-ból*, *-böl*, *-ról*, *-röl*, *-ól*, *-öl* ragok kivétel nélkül zártabb alakban járulnak a főhöz: házbú, kertbú, árú, érú, hazúrú, úta, stb. Ezekon kívül zártabbaválás történt még a fúrú, kanesú, kúdús, mogyorú, nyoszojú, rúzza, turú, bú, bút, dúl, düt, fenyú, herkentyú, kú, tú (~ tüve), ú, úk, úkéme, kísú, söprú, szú (~ szüvés, de szövet), dö-pörtyú szavakban is. A zártabbá vált *ú*, *ü* néhány esetben megrövidült (v. ö. 9. §).

18. Számos esetben *o > u* és *ö > ü* zártabbaválás történt: ahun, hun, ehun, hunnan, ahunnan, othun, bukréta, bukor, bugyburíkul, bundszúr, csuda (de kicsoda, micsoda), csudákozik, csukor, csurdul, csurog, csurgó, düngó, durung, furma, furt, kuffér, muzi, kukuríkul, ustor, uzsonnya, vánkus, Vilmus, fujt (esuma?); büffen, büfög, güdör, cüvek, gyün, gyükér, lük, lügdös, lüvödöz, lül, püffed, püffeszkdik, üsztökél, üvé.

19. Szórványos esetek:

$\ddot{e} > i$: ádvint, bikacsik, csírín, gírízd, gírinc, gílice, gírind, legís (-legjobb), sírín, sítít, szilíd, kikírics, kínyér, bílindék.

$e > i$: erígy, erígyeték, erízd (= ereszd), kerízsgél, kilís.

$e > u$: sutú, sutul, $a > o$: komra, nyovoja, potkú, vocsora.

20. Nem vált zártabbá az \acute{e} a még (= mig), amég, hénár, mindég, szék (= szik) szavakban és az \ddot{e} a *néné!* (= nini!) indulatszóban.

Magánhangzók nyiltabbválása.

21. Ez a hangváltozás úgy folyt le, mint a köznyelvben, csak szórványosan találunk eltérő eseteket.

$\acute{i} > \acute{e}$: aféktéroz, részkéroz, sifanér, staférunng, székéroz, méhel.

$i > \ddot{e}$: lémonádé, régémént, rétéral, stanécli, ténța, vélla, venyége, frécska.

$o > a$: hambár, kabak, lakadalom, patya, randa, pranda, sifanér, virgane, vakondak.

Hasonló esetek még: Blaho, cakompak, podva, onoka, cepel, léhég, peneténcia, sarágja.

Érdekes, hogy az érdemés, érdemöl, lélek, fecske, fest, fékető szavakban mindig nyílt e hangot ejtenek (v. ö. még örömembe).

22. Nem váltak nyiltabbá, hanem eredetibb magánhangzójukat tartották meg a *-tú, -tű* rag és a *néné, oszt, osztán, ótvar, té* (-néktek); *té* (-nálatok), *sarampó*, *magos* szavak. Ilyen megőrzött régiségnek tekinthető a *lábom, lábod, tálol, várjonak, írjonak, lássonak, álom* (= állam) szavak zártabb hangzója (talán a *hetis* 'hetes' szóé is).

Magánhangzók labializálódása.

23. Az \ddot{e} hangnak \ddot{o} -vé labializálódása több esetben eltér a köznyelvtől. Szabályszerűen végbement ez a hangváltozás azonszótagú l előtt, pl. *csípöl, köll, kerepöl, lefetyöl, pöhöl, pöröl, szerepöl, tisztöl, szentöl, ünnepöl*, stb. Az l kiesése esetén persze ilyenkor $\ddot{o} > \acute{o}$ változás történt (v. ö. 2. §).

Csak labializált alakban használják a *födő, ösmer, köröszt, Örzse, Örzsi, öspörös, pöhöl, pëndöl, söpör, söprü, szög, vödör, föl* szavakat.

$i > \ddot{u}$ labializálódás történt az *üdü, üzen, süket, nekük* (=nekik) szavakban.

24. Nem labializálódott az \ddot{e} a következő szavakban: *bégre, bēng, bēngéz, csēnd, csēpērēg, csēpp, gyēnge, gyēp, hívēs, még* (~ *mēge, mēgē, mēgēt, mēgü*), *pēng, pēndül, pērēg, pērget, pērnye, pēdēr, pēndērít, pēršen, pērēg, rēstēll, sér. sérēllesztő, sēntēs, tēmērdēk, szēndērēg, zsēmje, mēg* (-ver). A *kōtt* mellett *kēt* (-tészta) is előfordul s indulatos kifejezésekben *ördög* helyett *ērdēg* is hallható.

Nem labializálódott az i és i a *hivelk, kint, kiso* (< **kilső*), *räh, rihēs, sin* (-disznó), *sirēg* (-forog), *gidrēs* (güdrös), *hivēs, nyíves* szavakban (a *mēhel* szóhoz v. ö. 21. §).

Nem történt meg a labializálódás a *fēkető* szóban v. ö. 21. §) s nem labializálódott az ómagyarban használatos \acute{u} hang azonszótagú l és talán ikerített rr előtti helyzetben (v. ö. 2., 3. §).

Magánhangzók hasonulása.

25. A hangrendi egység törvénye körülbelül oly mértékben érvényesül, mint a köznyelvben. Eltérő esetek a következők:

A feltételes mód *-né* jele a jelen egyes sz. I. személyében szabályosan illeszkedik: (én) *néznék, látnák, hallanák, innák, stb.*

Hangrendi kiegyenlítődés folyt le a *heptike, eitora, fárba, kalandárjom, porcolán* szavakban.

26. Érdekes sajátossága a község nyelvének, hogy a translativusi *-é* rag még illeszkedés nélkül fordul elő: *sáré vát, poré létt, ez a bor vére vát bennem, a víz boré vátozott, kújé, sójé vát.*

A lativus illeszkedés nélküli *-é* ragja maradt fenn néhány esetben a középfok *-bb*-je előtt: *árébb, amárébb, odébb, hátrébb* (ezek hatására a *hamarabb, közelebb* mellé is keletkeztek *hamarébb, közelébb* alakok). V. ö. 70. §.

A *csíp* és *irint* csuszkál (a jégen) igék összes alakjaikban mélyhangú szuffiksrumot vesznek fel (de ismeretes a *csipédett, csipétke* is). Nem illeszkedik még az *-él (-ól, -öl)* képző az *avitt* szóban.

Köznyelvtől eltérő vegyes hangrendű szavak: *abrincs, srégan, géga* (v. ö. még 28. §).

A labiális illeszkedés is eltér a köznyelvtől. A *-hoz, -hez, -höz* csak *-hó, -hő* alakban használatos a *-szor, -szer, -ször* labiális *-szó* alakja illabiális hangrendű tőhöz is járulhat: *kilencő, tissző, ezérsző.*

27. Világosan feltüntetik a hangrendi küzdelmet a következő alakpárok: a) ikerszavak: *cica-maca, cifiteafat, mïjen-hojan, nyífégy-nyafog, sirég-forog, ripsz-ropsz, sűr-fór*; b) önnállóan használt alakváltozatok: *csimpaszkodik: csimpeszkedik, hamarább: hamarébb, hanem: henem, odébb: odább, kukkant: kukkínt, iskola: ískola, nyarvíkol: nyérvákol, géga: gëga: guga, nyarvog: nyérvog (~ vérnyog), onnat: onnét, hunnat: hunnét, amonnat: amonét, sèhunnat: sèhunnét, tompa: tømpe, sèdér: sodor, poszog: pösözg, alig: elig, esánesog: eseneség, cseli hó: hajsz hó, esombók: csömbók, kahácsol: köhécsöl, mûta: mûte, nyaggat: nyegget, èhun: èhën. A *hóbörtös, péröl* és *zomok* szavak használatosak, de megfelelő párjuk, a *hóbortos, zömök* és *párol* ismeretlenek.*

Magánhangzók hasontalanulása.

28. Ide sorozhatók azok a szavak, melyek nem hangtörvényszerűen, hanem csak szórványosan, talán játsszi szóalakítás következtében, vagy szomszédos hangok módosító egymásrahatása folytán egyik-másik veláris hangjukat palatális hanggal eserélték fel. Ilyenek:

á > ë: cigérbta, réport, répéral, koméndéroz, tréktál.

a > ë: nyérvákol, nyérvog, onnën, amonnën, hunnën, vakéral, vértyog, vérnyog.

a > i: sípka, kukkínt, faricskál, mutízsd.

o > ë: bérdó, bérnyú, konyérál, sérvad, gélvás.

o > i: csömbók, abrincs.

u > i: kancsika.

(Folytatjuk.)

Körmüves Géza.